

ÖRÖKSÉG

NAGY DEZSÓ

A VAJDASÁGI AGRÁRSZOCIALISTA MOZGALOM KÖLTÉSZETÉNEK NYOMÁBAN

A századfordulón fellobbanó agrárszocialista mozgalmak között kiemelkedő hely illeti meg a Várkonyi-féle mozgalmat. Várkonyi István ceglédi születésű földműves, aki különböző ügyletek révén bizonyos vagyonhoz jutott, nem felejtette el fiatalkorának osztályosait, 1889-ben belépett Budapesten az Általános Munkáspártba. Autodidakta módon művelte magát, mint minden korabeli munkásvezér, s 1896-ban a Magyar Szociáldemokrata Párt vezetőségébe választották. Látva, hogy a párt oppurtunista vezetősége egyre halogatja a forradalmi hangulatú agrártömegek szervezését, szembefordult velük és a ceglédi, valamint az orosházi agrárszocialista szervezetekre támaszkodva megalakította a Független Szocialista Pártot.

A magyar és jugoszláv történészek sokirányú kutatásokat végeztek e párt tevékenységével kapcsolatban: ezekre most nem térünk ki részletesen. Ellenben felidézzük népi ihletésű folklórjukat, költészetüket. Az agrárszocialista mozgalmakkal foglalkozó szakmunkák mindegyike megemlíti, hogy a Várkonyi-féle mozgalomnak igen gazdag népköltészete volt. Várkonyinak nagy érdeme, hogy fáradhatatlan és szívós agitációja révén szinte az egész ország agrárproletárjait mozgósította eszméi mellett — a mozgalom fénykorában (1896—1902). A nemzetiségeket is bevonta a szervezkedésbe, a szlovákok és szerbek részére anyanyelvükön írott lapokat adott ki, s a románok között sem maradt hatástalan agitációja. Fáradhatatlan agitátorai bejárták az országot, szóval, verssel, dallal élesztették a forradalmi hangulatot. A redőri jelentések szerint a várkonyisták nappal mezőgazdasági munkájukat végezték, de az éjszakákat felhasználták eszméik terjesztésére. Titkos gyűléseiket is éjszakánként tartották valamelyik meghitt emberük lakásán, lehetőleg félreeső helyen, s ezeken határoztak dolgaikról.

A Várkonyi-mozgalom első lépéseit Vajdaságban tette meg. Egyes helységekből nagy táborot toborozott eszméinek: Óbecsén, Adán, Bácsszenttamáson. Egyszerű földművesek és munkásasszonyok ezekről a helyekről küldték be üdvözlőüket, biztatóikat, verses leveleiket, amelyekben létehelyzetükről tudósították elvtársaikat. Ezeknek az írásoknak a forrásai: a budapesti rendőrség évi jelentései, amelyekben minden évben a legaprólékosabban beszámolnak a mozgalom dolgairól, s a *Földművelő*, Várkonyi pártjának lapja.

A Független Szocialista Párt I. kongresszusát *Zentán* akarták megtartani 1897 júniusában. A napirend tíz pontból állott volna, köztük ilyenekkel: az iparosok és a földmunkások, a kisiparosok és a kisgazdák helyzetéről; a szocializmus keletkezése és jelen állása Magyarországon; a FSZP álláspontja és elvi nyilatkozata stb.

Várkonyi mozgalma legrendíthetlenebb agitátorai a nők voltak, elmentében az egyéb pártokkal. Nem volt ez másképp a Vajdaságban sem; 1897 áprilisában köztölték, hogy Óbecsén 129 nő részvételével szervezetet alakítottak, s harcolni fognak a kizsákmányolás ellen. Elnök: Kasza Andrásné, a jegyzők: Bugella Katica és Sajdik Teréz lettek.

Időközben a kongresszus előkészítő időszakában Zentán a hatalom birtokosai vérfürdőt rendeztek a munkások között, s emiatt Várkonyi Adára szeretne volna áthelyezni az alakuló kongresszust. Adán előbb nőgyűlést tartottak volna 90 nőküldött meg is érkezett, s velük szemben a csendőrök százával cirkáltak az utcákon. Végül a szolgabíró közölte, hogy betiltotta a gyűlést de addigra a szervezet helyiségében már a helyiek közül is 50-en beiratkoztak. 1897 októberében azt olvashatjuk a *Földművelőben*, hogy megindul a párt szerb nyelvű lapja Mita Radujkov felelős szerkesztésében. A szerkesztőség székhelye Ada. Közölték a tíz szerkesztő bizottsági tag nevét is.

Lássuk most e néhány emlékeztető adat után a mozgalom költészetének azon dokumentumait, amelyeket a Vajdaságból küldtek be Várkonyi lapjába, a *Földművelőbe*.

Zászlóbontás címen Adáról Lukács Sándor küldött be verset, amelyben a párt lapját méltatja:

*Kibontva már a mi zászlónk, előre!
Hadd pusztuljon a hamisság, előre!
Győzelemre vezet harcunk,
Egyetértve összetartsunk, előre!*

*Ellensége sok van már a munkásnak,
Akik mindig elnyomatást kívánnak!
Aki ilyen, álljon félre,
Nem szorulunk az eszére. Előre!*

*„Földművelő” hű vezér lesz minékünk,
Bölcs elvénk egytől egyig hihetünk.
Aki ilyen, álljon elő,
Győzelemre fog jutni ő. Előre!*

*Ne hallgassunk a hazugság szavára,
„Földművelő” az igazság barátja.
Ezen pártért élni-halni,
Dicső elvét felkarolni — előre!*

Ugyancsak Lukács Sándor jelentkezik újévi üdvözlettel 1897 januárjában. Ebben földművelő társait biztatja a harcra az elnyomók ellen, s felrepíti lelkében a boldogság kék madarát: a szocializmus eljövendő győzelmét: (részletek)

*B.u.é.k. mindenkinek,
Első tekintetben munkás földművesnek!
Mert a boldogságtól mindenki úgy kaphat,
Ha a földművelő valamit arathat.*

— — — — —
*„Szántás, vessél, paraszt, folyton imádkozzál”,
Hogy a burzsoáknak nagy hasznokat adjál!
Mert ők ekképp mondják: országunk virágzik.
Persze a burzsoá szivaroz, s gegázik.*

*Ha sokáig így megy a világ folyása,
Mind koldussá leszünk, akárki meglássa!
Marx Károly jóslata mint szent és való lesz:
Világ milliói nagy része koldus lesz.*

*Ha bekövetkezik e szomorú korszak,
Tehetetlen gyávák lesznek a hatalmak;
Lassalle jóslata meg fog valósulni,
Világ proletári fognak egykor győzni!*

A Független Szocialista Párt adai kongresszusa előtt már elküldték verses üdvözlőtüket az adaiak *Az adai kongresszuson megjelenő szabad emberekhez* címmel 1897. június 4-én: (részletek)

*Üdv, ezerszeres üdv szálljon felétek,
Kik itt megjelenni merészelték!
A nyers hatalom temérdek fegyvere,
Bár mindannyi melleiteknek szegezve.
Egy pillanatnyi félelmet sem okozott,
Az Eszme már diadalt aratott.
Egy ezredév puszta álom volt csupán,
Öntudatra ébredt az alvó oroszán!
Fel a zászlót, fel magasra,
Hadd lobogjon fenn.
Szabad szellő lágú fuvalma
Szabadságról zengjen.
Meguntuk a szolgaságot:
Szabadság kell nekiünk,
Összetörünk jármot, láncot,
Vagy mind együtt veszünk!*

Ez a munkásdal refrénes szerkezetű, s a visszatérő refrénekből már esztétikai értékeket is találunk, s a szabadságvágyó gondolat töretlen kifejeződését.

1897. július 2-án ismét jelentkezik az adai Lukács Sándor. A hosszú munkásdalból csak két strófát idézünk, de most már dallamot is talált a földműves költő versét emelendő. A jelzett dallam címe: *A bús Rinaldini, vagy Jaj, de bájos távol élni tetőd.*

*Halljátok meg, ti hatalmas zsarnokok!
Nem leszünk mi igavonó barmotok!
Butaságban neveltétek a népet,
Jogaiktól fosztottátok meg őket.*

*Halljátok meg, telhetetlen burzsoák,
Te koldustok a sok ezer páriák;
Barom gyanánt használtátok ki őket;
Alamizsnával fizettétek meg őket.*

A további strófákban versbe szedi a földmunkások követeléseit: jogot és szabadságot követelnek; szocialisták lesznek majd a katonák; szakmai tanfolyamokat és közös iskolákat követelnek, majd így folytatja:

*Követeliünk nemzetközi bértörvényt,
Nem szeretjük a kizsákmányoló önkényt,
Elég volt már bennünket fosztogatni,
Koldusbotot a népnek osztogatni.*

*A mi harcunk egyedül a tanulás,
Es alapja ennek az összetartás.
S legfőbb célja: egyenlőség, szabadság:
A gyümölcse szabad jog és igazság!*

A meghiusult zentai, adai kongresszus után a Független Szocialista Párt kongresszusát végül is 1897 szeptemberében Cegléden, Várkonyi István szülővárosában tartották meg.

Herédi József 1700 horgosi elvtárs nevében így köszöntötte a ceglédi kongresszus résztvevőit:

*Erő és hatalom, hogy mi el van nyomva,
Legyen kongresszusunk annak felszabadítója.
Nyissa meg az utat a szent haladásra,
Hogy ne csak a gaznak legyen tudománya.*

*Legyen tudás ime az elnyomott istenség,
Kongresszusunk harcosai mind erősek, bátrak,
Hiszem, hogy megvetik az erőszaknak gátat.
Vessék meg a gátat a nagy kifosztásnak,
S varrják be fenekét a telhetetlen zsáknak.*

Adáról Boja Ágnes az adai nőszervezet nevében köszöntötte a ceglédi kongresszust:

*Üdv, ezerszeres üdv szálljon fejetekre,
Kiket a milliók küldöttek Ceglédre.
Hogy ott egymás között megbeszéljétek,
Hogy a munkás baján miként segíthetnétek,
Szívükből kérjük hát Istennek áldását,
Óvja, oltalmazza a nép kongresszusát.
Hatalmas zsarnokok önkényeskedésétől,
S azok hü szolgálói vérengzéseitől.
Adjon az ég ura amnyi erőt nektek:
Világ rabláncait összetörhessétek.*

Az adai szakszervezet nevében Szollár János üdvözlí a független szocialista kongresszust

*Üdvözöljük a megjelent elvtársakat,
Kik képviselik az összes munkásokat.
Szálljon reátok az isten áldása,
S nagy munkátokat siker koronázza.
Dicső eszménk legyen vezérlő csillagtok,
Kik most a nagy munkában együtt vagytok.
Ne hagyjátok él ez igazságnak útját,
A Jövő meg fogja adni majd jutalmát.
Ne csüggedjétek hát, eljön az idő,
Midőn a zsarnokság oszlopa kidől.
Lassalle Ferdinánd és Marx Károly tana,
Mint élő fáklya ragyog majd a világra.
Elfog — alant nyomor, felül — a góg tűnni,
Ember embertársát meg fogja becsülni.
Le fognak hullani a súlyos rabláncok,
Mellyel lebéklyózták a zsarnok mágnások!*

A Független Szocialista Párt 1899 júniusában Hódmezővásárhelyen tartott kongresszust. Gion György bácsszentamási földmunkás versben jelenti, hogy ő miért nem jelent meg a kongresszuson:

*Köszönjük, testvérek, fáradozástokat,
Érdeküinkben megtett minden szavakat.
Sajnos e távolból nem bírok mást tenni,
Mint papírra vetve köszöntést mondani.*

*A mi hibáinkat ne hánytorgassátok,
Mert gyarló az ember, magatok tudjátok.
Szegénységünk voltát sohasem titkoljátok,
Minden községben nyíltan feltárjátok.*

*Nem engedte a sors, hogy hozzátok jöjjünk,
Hogy élő szavakkal mindent elmeséljünk.
Mert vannak panaszink, mint tenger árja,
De nincs, ki sorsunkat, igaz szívből szánja.*

*A földműves munkás igazán az árva,
Mert nincs, aki sorsát szívből megsajnálja.
Sajnáld meg hát, munkás, önélted sorsait,
Önnön magad segíts, te tudod bajait!*

Új színfolt az agrárszocialista mozgalom palettáján a földmunkások hallatlan aktivitása. Papp Agnes bácsszenttamási földmunkásnő verses levelében beszámol a maga és sorstársai életéről, 1899. július 14-én:

*Tisztelt összes elvtársnőim,
Szeretet nőtestvéreim.
En is hozzátok szólók
Most nagy távolságból.
Fel a szervezkedésre,
Ne hallgassunk senkire,
Hogy nem ér ez semmit sem,
Mert nem segít senki sem!
Nem is kell, hogy segítsen,
Mert ez mibennünk rejlik,
Ha mi egymást megértjük,
Akkor könnyen segítünk!*

— — — —

*Ezer évet átszenvedtünk,
Éjjelt nappallá tettünk,
Sajnos, a mi helyzetünk,
Kivált nekünk sok anyáknak:
Ha kezünkkel mosunk,
A lábunkkal ringatunk.
De szemünkkel soha versest nem alszunk!*

(Papp Agnes a nép szavát isten szavának tartja, s úgy véli, jó lenne, ha ezt mások is meghallgatnák, ezt kívánják mindannyian. Elteti a lap szerkesztőit, a 11-es bizottságot, s az uraknak odamondja, hogy adják meg a földmunkásoknak a szavazati jogot.)

— — — —

*Már sokáig voltunk rabok,
Lennénk eztán már szabadok.
Ezt kívánom mindenkinek,
Velem minden szegény népnek.
Elég volt már idáig,
Hogy ne tartson sokáig.
Több munkásnő nevében,
Bács-Bodrog megyében,
Szenttamási községben,
1890-ben, a kilencedik évben,
Forog ez a munkásnők fejében.
Szeretet munkatársaim,
Velem szegény testvéreim,
Ne vegyétek rossznéven,
Ezen csekély párbeszédem:
Hogy hozzátok így szólok,
Töletek választ várok.
Írjátok le bajaitokat,
Hadd értsük meg panasztokat:
Hogy értenénk mi is egymást,
Hogy mindegyikünknek mije fáj.
Sok már a mi fájdalmunk,
Azt mi ki nem mondhatjuk,
Csak valamely időben.
Elég volt már ebből ennyi!
Most bezárom soraim, maradok
Hozzátok elvtársi üdvözlettel*

Papp Agnes

Papp Agnes fellelkesülve, hogy verses levele nyomtatásban is megjelent, indítatva érezte magát, hogy a munkásélet mindennapjaiból táplálkozó élményeit, panaszait, problémáit közölje elvtársnőivel. 1899 novemberében az alábbi verses levelet küldi a Földművelőnek:

„Figyelem az elvtársnőkhöz és férjeinkhez, Bácsszentamásról”:

Szeretet nőtestvéreim, hozzávéve férjeink.
Ismét hozzátok szólok a szívem fájdalomából.

Alljunk ki a küzdőtérre,
Férjeink segítségére, mert férjeink,
Képtelenek mindenhol eleget tenni,
Mert nekik munkára kell menni:
Családjukat el kell hagyni.
De az anya ott fennmarad,
Családjával sokat koplal,
Néha mosnánk, néha varrnánk,
De ha elfogy a mi cérnánk,
Nincsen kenyér, nincsen sónk,
Nincsen szappanra valónk.
Sok a munkásnő panasza,
Kéz ezt le nem írhatja,
Nincsen száj, ki ezt kimondja...

A földmunkások nehéz élete mint igazgyöngyököt sarjzattotta ki a bácsszentamási és környéken élő elvtársakból a közmondásokat. Néhány mutatóban:

- Nincsen minden megírva a könyvekben.
- Csak a babonás fél a kísértetektől.
- Az állam és a halál — testvérek!
- Keserű a munka gyökere, de édes a gyümölcse.

A bácsszentamási Papp Agnes verses levelei többet mondanak el a földmunkásnők életéről, mint akárhány szociográfiai tanulmány. 1900 márciusában ezeket írja:

Rettenetes ez mirajtunk,
Hogy mi, munkásnők mégis alszunk!
Itt az idő, hogy keljünk fel,
Nyissuk ki a szemeinket!

Körülöttünk sok az inség és nyomor,
Az éhségtől meg is fájdul a gyomor,
Mert nyáron dolgozunk a forróságban:
Télen koplalunk a hideg szobában.

Én hat fiúgyermeknek vagyok anyjuk,
És az apjukkal sokat aggódunk rajtuk,
Ugyan mi lesz velük, ha felnőnek,
És ha ők is szebb jövőt nem érnek?

A Független Szocialista Párt 1900 májusában Szeghalmon tartotta kongresszusát. Kiss István Óbecséről verses levélben üdvözölte a kongresszust:

*Kérjük az ég urát,
Küldje ránk szent áldását
S a szeghalmi kongresszusra,
Kik ott vannak, mindnyájára.*

*Üdvözet még rája, ti, bátor férfiak,
Kik a kongresszuson mostan jelen vannak:
Szálljon fejetekre az isten áldása,
S amit most végeztek, siker koronázza!*

Ime, felidézünk mintegy 80 év távlatából az egykori vajdasági agrár-proletárok népi ihletésű költészetét. A csikorgó rímek, gondolatfoszlányok alól, amelyek alig különböznek a vőfélyrigmusoktól, kitetszik egy régi, mára eltűnt keserves életforma mindennapi világa.

Marad azért munka a kutatók számára a továbbiakban is: felkeresni, felkutatni, a Boja Agnesek, Papp Agnesek, Herédi Józsefek, Lukács Sándorok, Szollár Jánosok, Gion Györgyök, Kiss Istvánok talán még élő maradványait, s elmondani velük, hogyan alakult ősük s a maguk élete a századforduló után az egykori csendőrtollaktól cicázó Vajdaságban.